

Txillardegi, euskararen estrategia

Hogeita zazpi urte zituen Txillardegik, 1956an Euskaltzaindiak Arantzazun antolaturiko Euskaltzaleen Biltzarrera joan ezin, eta gutun irekia —«Karta idigia»— bidali zuen bertara. Euskara biziberritzeko benetako agiri programatikoa!

Oso argi zeukan helburu estrategikoa: euskara bizia, euskararen bizia salbatzeko. Geroago formulazio politikoagoa eman go zion, Euskal Herriaren biziari lotuz euskararen bizia: «Euskerak egin du Euskal Herria; euskerak ez bestek. Euskerak bi zi du Euskal Herria. Euskerak mugatzen du. Eta Euskal Herria piz badadi, euskerak piztuko du» (1972).

Estrategia horri begira eskatu zuen euskaldunon erantzukizuna, ikuspegi praktikoz lanean gogor ekin beharra aldarrikatuz, atzera begira euskararen penak kontatzen geratu gabe eta aurrera begira ametsetan eta «proiektu-minetan» galdu gabe; begien aurrean beti Axularren goiburu hura: «Akabantzari dagoka koroa, ta ez hasteari»: hots, «asi ez-baña daukaguna bukatu ta ondu» behar dugu; izan ere, «gauzatu arte, proiektuak eta asmoak ez dira ezer».

Helburu estrategikoa lortzeko baldintza taktiko ezinbestekoa, berriz, Txillardegiren iritziz, hauxe zen: euskaldunon arteko jardun-batasuna, joera anarkiko norberekeriazkoak gaindi-

tuz, bakoitza bere ametsezko proiektu berrietan geratu gabe eta nor bere euskara-eredu pertsonala asmatzen ibili gabe.

Bi ildo nagusiotara ekarri zuen orain dela 55 urte euskararen aldeko taktika: 1. «Gutxiengo edo minoria bat gertu» —garai hartan ez zegoen lekurik euskararen aldeko ekintza eta politika masiboetarako—; 2. «Euskera gaitu, batu ta osatu».

Gutunean proposatu zituen ekintza-lerroek, berriz, gaur-gaurkoak dirudite:

- *Euskalduntzea eta alfabetatzea* sustatzea: norberak euskara gogoz ikastea, alegia; eta horretarako metodoa, «euskalzale famatuen lanez baliatu» eta «euskal erriarekin albait artueman estuenak euki».
- *Euskal eskola* sendotzea: «Badauden eskolak tajutu, alkar-tu ta eratu».
- *Euskarazko komunikabideak* indartzea: «Orain ditugun euskal aldizkari eta erakundeak indartu».
- *Euskarazko kulturgintza* sustatzea: «Al ba-da, euskal jaiak egin; onetarako euskal teatroa zuzpertz».

Ahalegin horiek babesteko erakunderik egokiena, berriz, Euskaltzaindia bera garai hartan, Txillardegiren ustez, erakunde sozial egokiagorik ezean, eta erakunde publikoak kontra edukita. Gutuna amaitzeko, eginkizun espezifikoa izendatu zion Txillardegik Euskaltzaindiari: «Euskararen batasuna» zehaztea...

Berrogeita hamabost urte joanak dira ordutik, Txillardegik berak utzi gaituen arte. Euskararen barne-egoera (batasuna eta modernotasuna) eta egoera sozio-kulturala (euskalduntze-alfabetatzea, euskal eskola eta irakaskuntza, euskarazko komunikabideak, euskarazko kultur sorkuntza) asko aldatu dira, aldatu —onera, zalantzarik gabe— urteotan: aurrenik eta nagusienik, euskara-militante eta herritar euskaldun askoren urte luzetako borroka eta ekimenei esker.

Tartean egoera politiko-administratiboa eta legezkoa ere aldatuta, Euskal Herriko erakunde politiko eta sozial hainbat —beste askotxo ez oraindik— onartuz joan dira, sinesmenez ala etsipenez —bakoitza bere erara—, euskara ikasi eta erabiltzeko herritarren eskubidea edota horren «normalkuntzaren» auke-

ra. Euskara ofiziala den lurraldeetan, erakunde publikoek —ez denek seguruenik— berenganatua dute, teorian gutxienez, euskararen normalkuntza sozialari begira duten erantzukizuna. Dena dela, hainbat erakunde politiko eta sozialen euskararen normalkuntzarako estrategia nola-halakoak eta politika kontradikziozkoak, haien estrategia orokorragoaren menpekoak eta aldian aldiko taktiken araberakoak, nabari izan dituzte sarritan euskaldun militante eta herritar saiatuek.

Horrelako estrategia-taktiken testigu zolia bezain salatzaile bizkorra izan da Txillardegi, beti eta denei euskararen helburu estrategikoa, ordukoa eta oraingoa, sutsuki eta temati gogoratuz. Ezaguna da nola egin izan dion behin baino gehiagotan aurre bere alderdi politikoari edota bere hurbileko edozein talde edo erakunderi, euskararen helburu estrategikoaren bide-tik aldentzeko arriskuan ikusi izan duenean, aldian aldiko kalkululu edo jokabide taktikoak direla eta; minez eta saminez bere bazkietza eta lankietza bertan behera uzteraino batzuetan. Txillardegi ez zen inola ere apolitikoa euskararen alorrean; sentiberagoa zen, ordea, praktika politikoari buruz, taktika politikoei buruz baino. Euskararen helburu estrategikoaren araberako praktika politiko etengabea bilatzen eta eskatzen zien hark denei, aldian aldiko taktika politikoak gorabehera: aurrenik alderdi eta talde «abertzaleei»; «... Ziturik ez dakarten alegiñetan» ibiltzea denbora galtzea baita, gutun hartan bertan salatu zuenez.

Txillardegik euskararen aldeko bere lehen agiri estrategiko-taktiko-programatiko hura agertu zuen Biltzarre berean aurkeztu zuten Arantzazuko gazteek *Jakin* aldizkari berria. Hasierako zalantzak zalantza eta eztabaidak eztabaida, oso laster gurutzatu ziren alde bietako kezak eta asmoak, eta neurri handiz bateratu ere bai, norabide bertsuan elkartuta, zenbaki honetan bertan argitaratu dugun «Txillardegi eta Jakin Taldea» azterketak erakusten digunez.

Ez ditugu inola ere geuretu nahi Txillardegiren irudia eta eredu, beste askok eta askok ere haren aitormena egiteko eta harekiko gogaidetza eta lankietza agertzeko eskubide osoa

eduki dezakeelako, Jakinek adina agian. Baina eskubide berberaz eskaini nahi izan diogu geure aldetik ere oroitza pen eta omenalditxo hau, berarekin euskal alorrean irekitako bidearen oroigarri. Beraren omenez 2000. urtean aldizkari honek osatu zuen zenbaki bereziaren epilogoia izan daiteke, bestalde, oraingo «gorazarre» hau.

Euskararen bidegintzan bidaide, beraz, hiru burubide eta ekinbide nabarmendu nahi genituzke, Txillardegiren bizitzan goraiatzekoak direnak, eta, gure ustez, Jakinek ere beti defenditu dituenak, bere ibilbidean betetzen saiatuz. Hona:

- a) Euskararen lehentasuna hautuan eta euskal kulturagintzaren autonomia praktikan.
- b) Kultura modernora egokiturik euskara, alor guztietan erabiltzea.
- c) Euskararen batasuna bideratzea.

Txillardegik formulaturiko euskararen helburu estrategikoak zera esan nahi zuen: Euskal Herriaren herrigintza-estrategia politikoaren muin-muinean euskara bizia ipintzea, eta, beraz, bestelako estrategia politikoaren menpean ez jartzea edota aldiari aldiko taktika politikoetara ez makurtzea: euskararen lehentasuna, hitz batez. Txillardegiri zor diogu euskararen lehentasunezko helburu strategikoa hain argi definitu eta defenditu izana; ildo beretik saiatu da Jakin bere historian, euskalgintzaren eta euskal kulturagintzaren autonomia defenditzen eta praktikatzan.

Txillardegik berak idatzi zuen beste hau ere gutun ireki hartan: «Osakuntza aundia bear du euskerak gaurko bizikeran gai izateko»: modernotzea, beraz, euskara gaietan eta hizkeran, horretarako egokitzearekin batera. Bide horixe urratu nahi izan omen zuen bere lehen nobela haietan: «kaleko» mintzaera eta mintzagaia, ez «baserrikoak». Asmo bera nabaritu zion pozik *Jakini*, 1959an zuzendariari idatzitako gutunetako batean: «Zuen 'Yakin' ori alde batetik oso zait atsegin: orain arte euskeraz esan ez diran gauzak esaten saiatzen zaretelako. Asmo hau ongi dago zalantzarik gabe». Hasieratik bertatik bateratu ziren, bada, alde bietako asmoak euskara

modernoan lantzeko bidean, eta horretarako beharrezko zen euskara-ereduari buruzko irizpideetan —*Jakin* aldizkariaren lehen bizpahiru urteetako zalantzak zalantza—, UZEIko hiztegien proiektua lankidetzan bideratzeraino.

«Batasunaren bidea» titulua eman zion Txillardegik 1958ko Euskaltzaleen Biltzarrean eman zuen hitzaldiari —Euskararen Egunean datatua, abenduak 3—. Eragile eta egile nagusi bihurtu zen geroztik euskara batuaren aldeko ahaleginean. Ez da harritzekoa, handik sei urtera, euskara baturako hainbat erabaki hartzeko euskal idazle eta irakasleen artean Baionan egindako bilerako mahaiburu izatea bera; bertan ziren Jakin Taldekoak ere, eta, berehala, hango agiria aldizkarian argitaratzearekin batera, erabaki hau hartu eta zabaldu zuten: arau haiek denak bete eta betearaziko zituela *Jakinek*; aurrena izan zen horretan, eta aitzindari bihurtu zen, euskal prentsa eta editorialen alorrean euskara batua bultzatzen. Lau urte geroago euskara idatziaren batasuna areagotzeko Ermuan egindako euskal idazleen bilerara bidalitako gutuna honetara hasi zuen Txillardegik: «Betidanik izan da euskera idatziaren batasuna nere euskal kezkarik sakonenetako bat». *Jakin* aldizkariak, bere aldetik, zenbaki monografiko bikoa eskaini zion bilerari (1968, 31-32). Adituen eta jende askoren talde-ahalegina izanik euskara batuarena, zor apartekoa dio Txillardegiri horren historia arrakastatsuak; horretaz jabetuta eta harro zegoela uste dugu. Berarekin bat egin nahiko luke *Jakinek*, eta bere poztasuna agertu ere bai aldi berean, historia horretan bere ekarpen txo adierazgarria egingo duela.

Gogoz aitortzen dugu Txillardegik *Jakin* aldizkariari eta taldeari emandakoa —zenbaki honetako artikulua lekuko—; bereziki nahi dugu aitortu haren eragina euskara modernoaren eredia bideratzeko Jakinen ahaleginean; azken berrogeita hamar urteotan euskalgintzan jardundako gehienek aitortuko diotena, bestalde.

Pozik dakartzagu gogora, bestalde, Jakin Taldearen aldetik Txillardegiri eskainitako aukerak, gure aldizkarian bere idatziak eta iritziak zabaltzeko —bereziki irekita eduki zituen horreta-

rako bertako orriak 1970.eko urte eztabaidatsuetan—, nahiz editorialean liburuak argitaratzeko, edota UZEIko hiztegin-tzan lanbidea izateko.

Ezingo da azken berrogeita hamar urte luzeotako Euskal He-
rriaren historia idatzi, Txillardegi aipatu gabe ia kapitulu guz-
tietan. Joan zaigu bera, baina bere eragin zabala eta ondare
ugaria utzi dizkigu hainbat alorretan: pentsamenduan eta kri-
tikan, politikan eta herrigintzan, literaturan eta idazletzan,
euskararen ikerkuntzan eta irakaskuntzan... Euskalgintzan!¶

Jakin